

PAPER DETAILS

TITLE: YENİ DÜNYA DÜZENİ: GERÇEKTEN SANALA

AUTHORS: Önal SAYIN

PAGES: 1-16

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/593643>

YENİ DÜNYA DÜZENİ: GERÇEKTEN SANALA

Le Nouvel Ordre du Monde: de la réalité à l'imaginaire

Önal SAYIN*

Résumé

La révolution industrielle a fait passer la société féodale à l'état de société capitaliste, donnant naissance à une bourgeoisie qui, prenant ainsi le pouvoir allait créer une nouvelle société, celle de l'Etat-Nation que l'on appellera également "la société moderne". Ce concept de modernité, directement issu de la pensée de Descartes et des philosophes des Lumières se définit par une vie sociale organisée sur une base rationnelle, scientifique, technologique et administrative, mettant l'homme au centre de la société et non plus Dieu.

Mais en critiquant la modernité, l'Ecole de Francfort a bien montré que cela avait été une erreur de fonder la société moderne sur une rationalité instrumentale qui avait aussi amené le nazisme, le fascisme et le système autoritaire de Staline. L'homme créé par cette société moderne en était devenu le rouage.

Vers la fin du XXIème siècle apparaît la notion de mondialisation. En effet, le développement de nouvelles technologies de transport et de communication ont rapproché toutes les distances, rendant "plus petit" le monde dans lequel nous vivons, l'économie a suivi, devenant une économie mondiale pourvue d'institutions elles-aussi mondiales. De tous ces développements est née en quelque sorte une société-nation, comportant en son sein de multiples cultures.

Si dans la société moderne le concret et la raison régnaient, il n'en est plus de même dans la société post-moderne où prédominent désormais l'abstrait et l'imaginaire. Entouré de signes, de symboles, d'images ainsi que de téléphones portables, de télévisions, d'internet, de messages, l'homme d'aujourd'hui vit dans un monde imaginaire. Qu'entendre par imaginaire? L'imaginaire est une notion heuristique en sciences sociales s'opposant dans ses débuts à celle de réel, pour être ensuite reléguée dans le domaine de l'irréel. De nos jours elle est considérée comme un instrument permettant d'entrer en relation avec le cosmos, avec le monde extérieur et ce à travers d'un acte de reconstruction active passant à travers l'image, le symbole, fondateurs de sens qui opèrent la médiation de l'Eternel dans le Temporel. L'imaginaire, sur lequel repose la science post-moderne se définit comme une incontournable représentation, une faculté de symbolisation, comportant trois éléments: le signe-issu du rapport entre signifiant et signifié- le symbole, et l'image. La sémiologie s'inscrit dans des signes par lesquels l'homme entre en contact avec l'environnement et peut attribuer du sens aux données de la mémoire et de la perception.

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, onal.sayin@ege.edu.tr

Önal Sayın

Par conséquent, dans ce nouvel ordre du monde la globalisation techno-économique pourrait engendrer un nouveau type de société, la “société-monde”, disposant d’un système mondial de communications et de transport.

Les mots clés: Modernité, Mondialisation, Signe, Sémiologie, Imaginaire, Société-monde.

Özet

İnsanlık tarihi üç evreye ayırabilir: metafizik, modern ve küresel. Sanayi devrimi öncesi kutsal merkezli sosyal yaşamın egemen olduğu evreye metafizik dönem adı verilebilir. Sanayi devriminden sonra kurulan, sosyal yaşama rasyonelliğin egemen olduğu evreye de modern denebilir. XX. yüzyılın son çeyreğinde iletişim ve ulaşım olanaklarının dünyayı küçülttüğü, sınır tanımaz dünya ekonomisinin tesis edildiği yeni dünya düzenine de küresel nitelik yaftalanabilir. Frankfurt ekolü, modernliğin gücün ve paranın dünyası olduğunu, maddî çıkarların öncelik kazandığını, manevi dünyanın harap olduğunu dile getirerek ince bir eleştiri yapıyordu. Modernliğin tarihi insan, toplum ve doğa arasındaki bağların kopuş tarihidir. Günümüz küresel dünyasında gittikçe artan bir oranda temsil gerçeğin yerini almaktadır. Bu nedenle günümüzü anlayabilmek için gösterge bilimine ve özellikle de onun yöntemine başvurmak gerekir. Gösterge temsil etme, yerini tutma anlamına gelir. Zihnimizdeki soyut kavram gösterilen, somut dışı vurma biçimi, örneğin sözcük, de gösterendir. Sözcük ve çağrıştırdığı kavram arasındaki ilişki dilin anlaşılmasında şifre görevi görür. Gösterge sanal ortamda imaj, yazılı bir ileti, harf veya rakamla ifade edilen bir şifre, bir kod olarak aktarılabilir. Günümüz dünyasında sanal ortamdaki ilişkiler hızlı bir biçimde yüz yüze ilişkilerin yerini almaktadır. Sanal ilişkilerde göstergelere yüklenen anlamın öznel yönü insanlara özgürlük ve kendini gerçekleştirme hissi vermektedir. Küresel dünyada ulus-devlet baskılarının azalması; dinsel, bölgesel, yerel, etnik grup ve cemaatlerin yeniden canlanmasının yolunu açtı. Çok kimliklilik, kültürel çeşitlilik, her alanda çokluk modernlikteki tek biçimliliğin yerini almaya başladı. Dünya; bir yandan, özellikle de ekonomik açıdan, makro boyutta bütünleşirken, diğer yandan kültürel açıdan, mikro boyutta bölünüp parçalanmaktadır. Günümüzde her şeyin pozitivist bilim açısından bilindiği sanılan bir dünyadan, hiçbir şeyin post modern bilim açısından açık seçik bir biçimde bilinemediği belirsizlikler dünyasına doğru yürünüldüğü duygusu yaşanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modernlik, Küreselleşme, Gösterge, Göstergebilim, Tahayyül, Dünya toplumu

Yeni Dünya Düzeni: Gerçekten Sanala

İnsanlık tarihi üç evreye ayrılabilir: metafizik, modern ve küresel. Metafiziksel evre insanın toprağa yerleşmesinden sanayi devrimine dek süren zaman dilimidir. Bu evreye “kutsal merkezli sosyal yaşam” adı verilebilir. İkinci evre olan modernlikte somut gerçeklik egemendir. Doğal, somut evren toplumun merkezine yerleştirilmiştir. İnsan aklı bu somut evrenin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Tarihin bu aşaması “gerçek merkezli sosyal yaşam” olarak nitelenebilir. İçinde yaşanan küresel evre ise “sanal merkezli sosyal yaşam” olarak yaftalanabilir. Sanal evren insan aklının göstergeler aracılığıyla inşa ettiği bir bütünlüktür.

Bu çalışmada tarih öncesi dönemler dikkate alınmamıştır. Toprağa yerleştiği dönemlerde insan, doğal yaşamın yerine büyük ölçüde sosyal olanı ikame etmiştir. Sosyal yaşamda insanın duyma, düşünme ve hareket etme biçimlerine doğal değil, sosyal olan kurallar rehberlik etmeye başlamıştır. İnsanlık tarihi sosyal yaşamla birlikte başlar. Bu evre somut olarak Mısır, Mezopotamya, Antik Yunan ve Orta Çağ kapsar. Bu çağlarda insanlara, sosyal birliklerine genellikle somut gerçeğin ötesinde var olduğu sanılan Tanrı gibi varlıkların egemen olduklarına inanılırdı. İnsan, kendi öz iradesinin hiçbir etkisinin olmadığı yazgıya inanırdı. Bu dönemin egemenleri kendilerinin bizzat Tanrı, Tanrının seçtiği kişi, Tanrının yeryüzündeki temsilcisi vb. olduğuna inanan ve inanılan kişilerdi. Bu çağlarda egemenliğin kaynağı Tanrı olarak bilinirdi.

Sanayi devriminden sonra metafizikten fiziğe dönüldü. Kepler, Newton gibi düşünürler doğanın kendi yasaları olduğunu belirttiler. Descartes ve daha sonra da Aydınlanma Çağı düşünürleri insan aklının doğayı ve toplumu algılama, anlama olanağının olduğunu açıkladılar. Bu dönemde girişimciler veya burjuvalar kendi öz deneyimleri ve akılları aracılığıyla yarattıkları sermaye gücü sayesinde topluma egemen oldular. Bu dönemin en belirgin özelliği aklın dışımızdaki gerçekliğe bağlı olduğunun kabul edilmesidir. Gerekçilik çerçevesinde söylersek akli dışımızdaki gerçeklik belirler. Akıl dışımızdaki gerçekliğin olduğu gibi aktarılmasına yarar. Akıl kuralları bir çeşit gerçekliğin hareketinin deyimidir.

1980'lerden sonra yoğun bir biçimde küreselleşmeyi yaşamaya başladık. İnsan aklı özgürlüğünü kazandı: Ne Tanrı ne de gerçeklik aklın belirleyicisi olmaktan çıktı. Akıl gerçekten de kendi öz alanlarını keşfetti: öznellik ve sanallık.

Öznelliğin ve sanallığın yoğun bir biçimde yaşandığı küresel dünyada göstergebilim yol gösterici olabilir. Göstergebilim yaklaşımında gösterilenler pozitivist bilim anlayışında olduğu gibi dışımızdaki gerçeklik değil, zihnimizdeki kavramlardır. Göstergelerin dayandığı gönderenler kuşkusuz öznedir ve sınırsız olma özelliği gösterebilir. Görsel nitelikli olan televizyon ve bilgisayar ekranları sınırsız bir sanal evren yaratma olanağı sağlar. Sanal evrende uçuşan göstergeler üst-gerçeklik hâline dönüşebilir. Yeni Dünya düzeninde sosyal

Önal Sayın

ilişkilerin önemli bir bölümü sanal ilişkilerdir. Öznellik ve sanallık toplumsal aktörün ufkunu açtığı gibi özgürleşmesine de olanak sağlamaktadır.

Sanal konusundaki kuramlar sosyal ve kültürel antropoloji, sosyoloji alanlarını ele geçirmektedir. Sanalın sosyolojisi başlangıçta kendisini farklı bir görüş açısı gibi dile getirdi; gündelik yaşam, sosyal ilişkiler ve en basitinden “birlikte olmak” biçiminin çeşitli görünüşleri söz konusu olduğunda net bir biçimde yeniden bilimsel bir değerlendirme de üretti. Örgütleri, kurumları ve kitle görüngülerini (fenomenlerini) inceleyen makro sosyolojinin uzun zamandan beri unutmuş veya savsaklamış olduğu gündelik yaşamdaki mikro olaylar, toplumda, yaşamının özünde ortaya çıkan basit hadiseler ve tarihselliği olan zengin sanal veya mitsel imajların kök saldıği alanlar sanal sosyoloji içinde yer almaya başladı. Epistemolojik planda imajın rolü sosyal süreçlerde operatör olarak kabul görmekte, öge olarak da gerçeğin sosyal inşasına katılmaktadır. (Grassi,2005:47) Emile Durkheim’ın kolektif bilinç kavramı sanal sosyolojisinin ilk kavramlarından biri olarak kabul edilebilir: Toplumdan doğmuş, sosyal yaşamı güçlendirmek için kendi kendisinin üzerine geri dönen, maddî olmayan öze “kolektif bilinç” adı verilir. Kolektif bilinç özel bilinçlerin kendiliğinden olan bir sentezinin ürünüdür. Sanallık veya kolektif bilinç kendini özerk bir sistem olarak gösterir, dinsel deneyimin kaynağıdır; özel bir deneyimin ortaya konan değeri, bir anlamda, bilimsel deneyimin değerinden aşağı değildir. Kolektif sanal, fizik bilimi tarafından incelenen gerçeklik kadar bir gerçekliktir veya daha doğrusu bilimsel düşünce dinsel düşüncenin daha mükemmel biçiminden başka bir şey değildir. (Durkheim,1991:695-705) Kolektif bilinç kavramı insan tahayyülünün bir ürünü olduğu için sanal bir nitelik taşımaktadır.

XIX. yüzyılın sonunda Husserl’in fenomenolojisinin etkisi altında Alman sosyolojisi belirli bir metodolojik esneklik gösterdi; sosyal yaşamın rasyonel olmayan, duygusal görünümü konusunda belirli bir çekiciliğe işaret ederek öznelin yaşantısını, değerlerini ve niyetlerini incelemeye başladı. Bu bağlamda Max Weber’in düşüncesinin görünüşleri göz önüne alınabilir. Alman toplumbilimcisine göre, Batı’nın rasyonalist entelektüalizminden önce gelen din ve sanat arasında sıkı bir bağ vardır. Rasyonel fikirler hissedilir ve dışımızdaki bir şey gibi izlenir, oysaki kutsal topluluk üyelerinin içlerinde hissettikleri bir şeydir... Max Weber’e göre: Yaşamın rasyonel olmayan ögesi, insanın gerçek dinsel duygusunun duygusal ödüllendirilmesinden yoksun bırakılarak dünyanın büyüünün bozulması süreciyle katı bir biçimde inkâr edilmiştir. Sistematik olarak dünyanın büyüünü bozan ve onu nedensel bir mekanizmaya dönüştüren rasyonel biçimdeki deneysel bilgi, gerçekleştirildiği her yerde Tanrı tarafından düzenlenmiş bir kozmos olan dünyayı öngören etik postulatın savlarıyla kesenkes büyük bir gerilim içine düşer.(Grassi,2005:50-51) Max Weber’in çağdaşı olan G. Simmel de sosyolojik düşünümde, özellikle de sosyolojik ilişkilerde özneliğin, duyguların, duygusallığın önemi söz konusu olduğunda birinci planda bir yer işgal eder. Weber ve Simmel toplumun çözümlenmesi için imaja bulgulayıcı bir işlev verebilen göreceli bir sosyolojinin

Yeni Dünya Düzeni: Gerçekten Sanala

temellerini tesis ettiler. Simmel sosyal görüngülerin hepsinin, hatta doğa bilimlerinin de zihin küresiyle ilgili olan ortak psikolojik bir kökene sahip olduğunu belirtir. Bu demek değildir ki psikolojik yöntemlere başvurmak, psikolojik süreçleri incelemek gerekir, fakat sosyal görüngüler insanlar arası ilişkilerde bu biçimde ortaya çıkar. Bununla birlikte, psikolojik etkinlik sosyal davranışın taşıyıcı bir eksenidir, öyle ki Simmel tahayyül (imgelem) işlevinin özerkliğini ifade eder: [...] hiçbir gerçeklik bize bu kaybı telafi ettiremez, çünkü uzun erimde zevkle ve pasif kabul etmeyle yeri doldurulamayan özerk bir etkinlik söz konusudur. Bu perspektif içinde sosyolog duygunun ve onunla ilgili her şeyin kavramsal ve mantıksal etkinlikten önce geldiğini savunur (Grassi,2005:61).

Anlama (kavrama, compréhension) nosyonu ilk defa filozof Wilhelm Dilthey tarafından kullanıldı. Anlama nosyonu bu konuda öncü olmaya devam eden Georg Simmel ve Max Weber sayesinde insan bilimleri alanında epistemolojik ve metodolojik bir görüş açısından anlamlı bir değer edindi. Anlamak etimolojik olarak bir birlik içinde kucaklamak anlamına gelir: Anlamacı paradigma sosyal bir görüngüyü tüm karmaşıklığı içinde tanımak, bütüncül (holistique) ve sistematik bir perspektif açısından dinamik bir sistem olarak dikkate alma işine girer. Böylece anlamacı yaklaşım başından beri sosyal bilimlerde pozitivistlere karşı gelmektedir. Alfred Schütz'un eseri sayesinde anlamacı sosyoloji, beşeri bilimler başta olmak üzere epistemolojik temelini oluşturdu: Husserl'in fenomenolojisi... Kavramsal çerçeveyi sağlam bir zemine oturtmak için tahayyül kavramını biraz daha açıklamak gerekir. Charles Taylor, toplumsal tahayyül derken insanların gevşek bir tarzda toplumsal gerçeklik üzerine düşündükleri zaman aklına gelebilecek düşünsel şemalardan daha geniş ve derin bir şeyi kastediyorum der. Daha ziyade insanların kendi toplumsal var oluşlarını tahayyül etme biçimleri derken aklımda diğerleriyle nasıl uyum sağladıkları, çevredekilerle ilişkilerin nasıl sürdüğü, normalde karşılanan beklentiler ve bu beklentilerin altında yatan normatif nosyonlar, imgeler var... Toplumsal tahayyülümüz her an karmaşıktır. Karşılıklı normal beklentilerimize dair bir hissiyatı, toplumsal hayatımızı meydana getiren kolektif uygulamaları yerine getirmemizi sağlayan ortak anlayışı içerir. Böyle bir anlayış hem olgusal hem de normatiftir. Benim toplumsal tahayyül dediğim şey, belli uygulamalarımızı anlamlı kılan, arka plandaki dolaysız kavrayışın ötesine uzanır... Bu daha etraflı kavrayışın açık seçik bir sınırı yoktur. Çağdaş felsefecilerin "arka" plan diye tanımladıkları şeyin doğası da budur (Taylor,2005:31). Tahayyüllerimiz yeni ürünlerini oluştururken daha önceden sahip olduğumuz kavramları kullanır, böylece biz de göstergelere ulaşırız. Bu yeni göstergeler somut evrenimizle değil, tahayyül evrenimizle doğrudan ilgilidir.

Bu genel çerçeveyi sunduktan sonra, modernlik kavramını biraz daha açıklamaya çalışalım. Modernlik XVI. yüzyıldan itibaren başlayan sanayileşmenin ve kapitalizmin bir ürünüdür. İnsanın somut evrenin bir parçası olması, dolayısıyla da insan aklının bu somut evreni anlama ve açıklama

Önal Sayın

yetisine sahip olduğunun kabul edilmesi anlayışı beraberinde doğaya egemen olma durumunu da ortaya çıkardı. Bu anlayışın oluşturduğu "Aydınlanma Felsefesi"nin ışığında insan, doğayı ve toplumu kendi arzu ve beklentileri doğrultusunda manipülasyona uğratarak yeniden inşa etmeye çalıştı. Pozitivist felsefenin ürünü olarak doğan sosyolojinin temel görevi de toplumsal düzeni bilimsel olarak yeniden tesis etmek ve sonuçta da ulus-devleti inşa etmek olarak belirlendi. Auguste Comte, Emile Durkheim ve Karl Marx kendilerine göre insan için en iyi olabilecek toplum modelleri önerdiler. Bu modellerin hayata geçirilmesi XIX. ve XX. yüzyıllarda Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde gerçekleşti. Bu ülkelerde inşa edilen bu toplumlara "modern toplum" adı verildi; diğer geri kalmış ve az gelişmiş ülkeler için de bu modern toplum modeli ulaşılması gerekli hedef olarak önerildi.

Yeni dünya düzeninin kök saldıği yer modern toplum, daha doğru bir ifadeyle modernlik olmuştur. Bu nedenle, yeri gelmişken modernliğin kısa bir çözümlemesini yapmak yerinde olacaktır. Anthony Giddens, yukarıdaki görüşlere uygun olarak modernliği; sanayileşme, kapitalizm, savaşın sanayileşmesi ve sosyal yaşamın tüm görünümünün gözetimi olarak belirttiği dört boyuta dayandırmaktadır. Alain Touraine sosyal aktörün eserleriyle, üretimiyle özdeşleştiğini, bu duruma da bilimsel ve teknik aklın zaferinin yol açtığını belirtir (Touraine, 1992:45).

Modernleşmeci kuramcılara göre bilim ve teknoloji aracılığıyla yaratılan toplum mükemmeldir; modern toplum bir yapıdır, bir sistemdir ve işlevseldir; evrende ve doğada var olan yapı ve sisteme uygun olarak inşa edilen "Batı Modern Toplumu" kusursuzdur. Sırasıyla Descartes, Aydınlanma Çağı düşünürleri, klasik iktisat ekolü kuramcıları, sosyolojinin kurucuları, modern kapitalist toplumun eksik ve yanlışlarını düzelterek modern sosyalist veya komünist toplumun yaratıcılığını savunan Karl Marx da farklı görüşümleri olsa da modern toplumu hedefliyorlardı. Pozitivist Felsefe anlayışına uygun olarak aklın ürünü olduğuna inanılan modern toplum, geri kalmış veya gelişmekte olan ülkeler için de alternatifi olmayan ideal bir toplum modeli olarak ileri sürüldü. Modern toplum tüm insanlık için tek yaşam alanı, tarihin sonunu simgeleyen alternatifi olmayan yaşam alanı olarak kabul ediliyordu. II. Dünya Savaşı'nın arifesinde kapitalist modern ulus-devletleri, Dünya'nın paylaşımında anlaşamadıkları için kapitalist sistemler Hitler faşizmine, sosyalist modern toplumlar da Stalin'in otoriter baskıcı sosyalist sistemine dayandılar. II. Dünya Savaşı sonrası Dünya iki bloğa ayrılıp soğuk savaş dönemine girdi. Kapitalist Batı Bloğu'nda işçi sınıfının ve diğer çalışan kesimlerin çalışma koşulları ve yaşam düzeylerinde iyileştirmelere gidildi. Koruyucu ve sosyal devlet anlayışı benimsendi, hayata geçirildi. Doğu, Sosyalist Blok hızlı bir sanayileşme sürecine girdi. İki bloklu dünya caydırıcılık ekseninde bir barışı yaşadı.

Modern bilim anlayışı genellikle doğruluk ve kesinlik temeline oturtulmuştur. Bu anlayışta doğru, dışımızdaki nesneyle zihnimizdeki kavramın birbirine tekabül etmesiyle gerçekleşir. Akıl dışı olmayan tüm insanlar

Yeni Dünya Düzeni: Gerçekten Sanala

dışımızdaki gerçekleri aynı biçimde algılarlar, onlara karşılık gelen kavramlara sahip olurlar ve dolayısıyla aynı anlama ulaşırlar. Bu nedenle “akıl yolu birdir” deyimini ortaya atılmış ve benimsenmiştir. Bilim ve mantık konusundaki bu anlayış bilimsel çalışmalarda insanın öznelliğinin devreye girmesine izin vermediği gibi bu konuda yasaklar bile oluşturmuştur.

Toplum söz konusu olduğunda da aynı anlayışın geçerli olduğu görülmektedir. Pozitivizmin çerçevesinde gelişen sosyolojide insanın rasyonel bir varlık olduğu ve toplumun rasyonel kurallara uygun olarak hareket ettiği öngörülür. Bu anlayışa uygun olarak eğitim kurumları, modern toplumlar için rasyonel ve homojen insanlar yetiştirir. Toplumsallaşma süreçlerinden geçen bu toplumsal aktörler, rasyonel işleyişe sahip olduğu varsayılan toplumsal yapı içinde belirli konumları işgal ederek üstlerine düşen rol ve görevleri harfiyen yerine getirirler. Homojenliği reddeden, toplumsal yapının öngördüğü rolleri ve görevleri yerine getirmeyen insanlar; akıldışı, sapan, sıra dışı varlıklar olarak görülür ve toplumdan dışlanırlar. Modern toplumun akıl ve mantık kuralları temeli üzerine kurulduğu konusunda şüphesi olmayan modern insanlar, toplumun kendisini söz konusu insanlardan korumak için oluşturduğu psikiyatri kliniklerini, akıl hastalıkları hastahanelerini, hapishaneleri vb. benimsemişlerdir. Bu çerçevede topluma uymayan veya uyum sağlamak istemeyen sapanları, sapkınları, suçluları veya bazen farklı olan, farklı düşünen düşünür ve filozofları saptamak, yakalayıp yukarıda sözünü ettiğimiz kurumlara kapatmak için kolluk kuvvetlerini, yargı gücünü oluşturanın kaçınılmaz olduğu savunulmuştur.

Frankfurt ekolü modern toplumu ve özellikle de onun kültürünü eleştirmektedir. Modern dünyanın gücün ve paranın dünyası olduğu, maddî çıkarların öncelik kazandığı, manevî dünyanın harap olduğu iddia ediliyordu. Özünde modern denen insan aklın evrensel kurallarına göre hareket etmemektedir. Araçsal aklın eleştirisinde Horkheimer şöyle yazıyordu: “Uzun zaman ‘akıl’ kelimesi, insanlara amaç görevi görmesi gereken bilgi ve evrensel fikirlerin özümsemesi etkinliği anlamına gelmişti. Aksine günümüzde sadece bu rol değil, fakat aklın temel görevi verili bir zamanda her bir kişinin onayladığı ereklere hizmetindeki olanakları bulmaktır.” Max Horkheimer, Max Weber’i hem işlevsel aklın özsel akıl üzerindeki zaferini yüceltmesi dolayısıyla suçlamakta hem de böyle bir anlayışta bu nesnel aklın gerilediği ve araçsal aklın zafer kazandığını kabul etmesi dolayısıyla da eleştirmektedir... Max Weber’in söz ettiği modern dünyanın büyüünün bozulması sadece mitlerin ve kutsalın ortadan kalkmasından kaynaklanmıyordu, çünkü bunlar (mitler ve kutsal) daha önce aklın ürünü olarak ortaya çıkmıştı; özünde kaybolan dünyanın birliğiydi (Touraine,1992:179-180).

Modernliğin tarihi birey, toplum ve doğa arasındaki yavaş fakat kaçınılmaz kopuşun tarihidir... Bu modern toplumda ailenin dağılmasıyla soyutlanmış birey, kültürel sanayicilerle yönlendirilmiş sinema seyircisi gibi, sosyal güçlerin merhametine terk edilmiştir (Touraine;1992:180) Modernliğin eleştirisini araçsal akıl üzerinden yapan eleştirel teori, bir fail olarak insanın

Önal Sayın

farkında olmasının altını çizerek. Pozitivist bilimsel kuramların amacı dünyanın başarılı bir biçimde manipüle edilmesidir; araçsal bir kullanımları vardır. Bu kuramlar doğru ise öğrenmiş failerin çevreyle başarılı bir şekilde baş etmelerini ve dolayısıyla seçtikleri hedefleri izlemesini sağlar. Eleştirel kuramlar ise özgürleşmeyi ve aydınlanmayı, failerin gizli zorlamaların farkına varmasını sağlamayı ve böylece onları bu zorlamalardan kurtarıp, doğru çıkarlarının nerede olduğunu belirlemelerini sağlayacak bir yere getirmeyi hedefler (Geuss,2002:84). Modern toplumların sağlıklı bir biçimde dönüşüp, değişmesinin gerekliliğini savunan Frankfurt Okulu, eleştirilerinde haklı olmalarına karşın, modern toplumun küresel bir dünyaya doğru gittiğini dile getirmemiştir.

Modernlik, insanın modern toplumun mekanik bir parçası hâline gelmesini öngörmektedir; bu ereğe ulaşmak için insanı ve insan aklını disipline etmeye çalışmıştır. Modern toplum bir bina gibi ayakta durabilmeli, bir saat, bir otomobil motoru gibi düzenli bir işleyişe sahip olmalıdır. İşte bu nedenle insan ve insan aklı bu ereğe ulaşmak için hizmet etmelidir; modernliğin savunucularına göre insan doğası buna uygundur, zaten insan ve toplum bütünleşmesi de kendiliğinden gerçekleşmektedir.

Peter Wagner'in de belirttiği üzere: "Bireylerin tâbi kılınması ve disiplin altına alınması üzerinde odaklaşan tamamen yeni bir modernlik anlatısı ancak faşizmle, İkinci Dünya Savaşı'yla modern toplum manzarasının 1930 ve 1960'lar arasında geçirdiği yoğun maddî dönüşümlerle doğdu. Michel Foucault'nun yanı sıra Theodor W. Adorno, Max Horkheimer ve Herbert Marcuse bu dönemin örgütlenmiş yönetilen toplumlarında araçsal akıl ile iktidar istencinin disiplin altına alıcı bir ittifakını saptamışlardır. Bilgi ve iktidarın her şeye kadir koalisyonu altında bundan böyle direniş ya da itaat sorusu pek geçerli bir soru olmazdı (Wagner,1996:27-28). Görüldüğü üzere Max Weber ve Karl Marx'ın tasarladıkları modernlik, ister Protestan Ahlâkının ürünü adil kapitalist bir toplum, ister Komünizm öğretisinin öngördüğü yeryüzü cenneti olarak hayata geçirilemedi. Sonuçta modernlik olgunluk döneminden itibaren Frankfurt ekolünün eleştirel bir biçimde dile getirdiği dönüşümü yaşayarak yeni bir dünya düzeninin doğmasına yol açtı. Bu Yeni Dünya düzeni post modern, küresel veya göstergelerin yaygın olduğu sanal dünya olarak adlandırılabilir.

XXI. yüzyıl, XX. yüzyılın sonunda ortaya çıkmış rekabetçi uyuşmaz ve bazen de tamamlayıcı kültürel süreçlerin sürdüğü bir evre olacak gibi görünmektedir. Şöyle ki:

- 1.Edebiyatın, felsefenin, sanatlar alanının dünya çapında yayılması
- 2.Üretim ve yaratıcılık arasındaki homojenleşme, standartlaşma, bozulma, çeşitliliklerin kayıpları, fakat aynı zamanda diyalogsallık (uzlaşmacı ve tamamlayıcı ilişki)
- 3.Dünya çapında bir folklorun yayılması

Yeni Dünya Düzeni: Gerçekten Sanala

4.Ulus ötesi büyük dalgaların, karşılaşmaların, melezleşmelerin, yeni sentezlerin, yeni çeşitliliklerin yayılması.

5. Kaynaklara geri dönüş, özgüllüklerin yeniden canlandırılması (Morin,2007:93).

Çokluğun, çeşitliliğin, ötekilerin, melezlerin yaygınlaştığı günümüzde ortaya çıkan bu dünya toplumuna “küresel dünya” adı verilmektedir. Küreselleşme tam anlamıyla gerçekleşmediği için heterojen, parçalı küreselleşen bir dünyadan söz edilebilir.

Yeni Dünya düzeninde zaman ve mekân boyutlarının sıkışması nedeniyle dünya küçülmektedir. Bir ekran üzerinde simgeler aracılığıyla geçmiş, an ve gelecek üst üste çakışabilmektedir: Geçmişteki olay ve olgular, andaki görüntüler ve geleceğe yönelik kestirim ürünleri üst üste veya yan yana görüntüsel olarak gösterilebilmektedir. Yeni teknolojiler aracılığıyla zaman sıfırlanırken aynı zamanda uzam da noktalaşmaktadır. Bunun nedeni günümüzde gittikçe yaygınlaşan somut nesnelerin yerini onu temsil eden imgelerin almasıdır. İmge hızının ışık hızı olması nedeniyle dünyanın dört bir yanında aynı anda aynı futbol maçı seyredilmektedir; New York Borsası açıldığı veya kapandığı anlarda, tüm dünyadaki borsacılar tarafından izlenebilmektedir. Görsel ve işitsel teknolojiler aracılığıyla dünyanın dört bir yanındaki insanlarla anında iletişim kurulabilmektedir. Her ne kadar sanal desek bile göstergelerin somutu belirlediği söylenebilir. Karl Marx'ın deyimiyle alt yapının üst yapıyı değil, tam tersine üst yapının alt yapıyı belirlediği görülmektedir. Louis Althusser'in ifadesiyle üst yapı, bizim deyimimizle sanal dünya bağımsızlaşmıştır. Sanal dünyanın içeriğini oluşturan imgeler, daha sonra da anlamlı hâle gelmiş göstergeler kendi içlerinde devinip, dönüşebilirler; birbirleriyle yer değiştirip birleşebilirler. Ayrıca tahayyül aracılığıyla, nesnelere gereksinme duymadan, imajlar veya göstergeler aracılığıyla yeni imajlar veya göstergeler yaratılabilir.

Ludwig Feuerbach'ın belirttiği gibi: “Çağımızın tasviri nesneye, kopyayı aslına, temsili gerçekliğe, dış görünüşü öze tercih ettiğinden kuşku yoktur... Çağımız için kutsal olan tek şey yanılsama, kutsal olmayan tek şey ise hakikattir. Dahası hakikat azaldıkça ve yanılsama çoğaldıkça çağımızın gözünde kutsal olanın değeri artar, öyle ki bu çağ açısından yanılsamanın ve kutsal olanın da had safhasıdır. Yaşamın her veçhesinden kopmuş olan imajlar, bu yaşamın birliğini yeniden kurmanın artık mümkün olmadığı ortak bir akışta kaynaşır. Gösteri, yaşamın somut tersyüz edilişi olarak canlı olmayanın özerk devinimidir. Gösteri, kendini hem bizzat toplum olarak, hem toplumun bir parçası olarak ve hem de bir birleştirme aracı olarak sunar... Gösteri bir imajlar toplamı değil, kişiler arasında var olan ve imajların dolayımından geçen bir toplumsal ilişkidir. Gösteri kavramı, görünürdeki olayların geniş çeşitliliğini birleştirir ve açıklar. Gösteri, mevcut düzenin kendisi hakkında verdiği kesintisiz söylev, onun övgü dolu monologudur (Debord,2006:35-43). Gerçek, somut dünyayı basit, anlaşılır imgelere dönüştürerek aktaran gösteri, zamanla özerklik

Önal Sayın

kazanmış sanal bir dünyanın doğmasına yol açar. Temsilin gerçeğin yerini alması, temsilin günlük yaşamımızda gittikçe daha fazla önem kazanmasına neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında gündelik yaşama yön veren en temel etkenlerin cep telefonu veya bilgisayardaki iletiler olmaya başladığı görülmektedir.

Yukarıdaki bilgilerin ışığında göstergelerin ele alınmasının gerekliliği doğdu. Kısaca göstergebilim açısından göstergeyi açıklamaya çalışalım. Gösterge temsil etme, yerini tutma işlemi gerçekleştirir... Saussure'ün göstergesi ikili bir yapıdadır, bir gösterenle bir gösterilenden oluşur. Saussure'e göre zihnimizdeki soyut kavram gösterilen, somut dışı vurum biçimi de gösterendir. Sözcük somut bir ses olarak zihnimizdeki kavramı çağırıştırır. Sözcük ve çağırıştırdığı kavram arasındaki ilişki dilin şifresini oluşturur. Dilde gösterilenlerin belli gösterenleri vardır. Sosyal evrenimiz ve kültürümüz göstergelerle kurulmuştur. Gösterge asıl değerini dizge içinde kazanır. Bir metin, hatta bir dilin tümü bir dizgiler bütünüdür (Erkan,2005:93-99). Pierce'e göre göstergenin somut biçimini algılamakla, onun neyi temsil ettiğini anlamak arasına bir yorum süreci girer. Kısaca gösterge, zihnimizde yorumumuzla birlikte yorum gösterge hâline gelir. Gösterge dışımızdaki nesnelerle ilişkili olmaktan çıkmıştır. Gösterge, zihnimizdeki kavramlarla onu dile getirdiğimiz sözcük arasındaki bağlamdan ortaya çıkar. Bu göstergeye kendi yorumumuzu da eklediğimizde yorum gösterge oluşur. Bu göstergeyi başka birine bir sözcükle aktardığımızda o kişide yeni bir yorum gösterge oluşur. Göstergeyi sanal ortamda imaj, yazılı bir ileti, bir şifre, bir kod olarak aktarabiliriz. Aktarılan her gösterge herkeste aynı anlamı yaratmayabilir. Sonuçta göstergelerin büyük bir bölümü sanal bir evrende üretilmekte ve aktarılmaktadır. Sanal ortamdaki göstergelerin hızla artışı, insanı somut yaşamdan uzaklaştırıp daha fazla sanal alanda kalmaya itmektedir.

XXI. yüzyıl göstergeler dünyası olmaya adaydır. Evde, başta eğitim olmak üzere çeşitli kurumlarda, işyerlerinde, cadde ve sokaklarda, duraklarda, başımızı çevirdiğimiz neredeyse her yerde göstergelerle karşılaşırız. Günümüz insanı gittikçe artan bir hızla nesnelerin yanında göstergelerle karşı karşıya gelmektedir. Bu göstergeler kendilerini harf, rakam, ses, yazı, resim, simge, imge vb. olarak sergilemektedirler. Gösterenlerin insanlar tarafından deşifre edilmeleri beklenir. Gösterilen ve gösteren arasındaki ilişkiden hareketle belirli bir anlamlandırmaya giden insan, bir göstergeye ulaşmış olur. Böyle süreçleri izleyerek göstergelere ulaşan insanlar arasında, iletişim ve etkileşim biçimindeki sosyal ilişkiler gerçekleşir. Toplumda, somut ortamlarda yüz yüze etkileşim ve iletişim gerçekleştiği gibi ekran üzerinde yani sanal bir ortamda da sosyal fakat sanal nitelikli ilişkiler de gerçekleşmektedir. Küresel dünyada somut yüz yüze ilişkiler azalırken, sanal ilişkiler artmaktadır. Sanal ortamdaki ilişkiler ise tamamen göstergeler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Göstergelere anlam yükleyen insandır, dolayısıyla göstergeye içkin anlam yoktur. Göstergelerin anlamı bir yandan toplumsal uzlaşımlara, toplumsal zorlamalara dayanırken,

Yeni Dünya Düzeni: Gerçekten Sanala

diğer yandan özneliliğin de rolü artmaktadır. Göstergelere yüklenen anlamın öznel yönü insanlara özgürlük ve kendini gerçekleştirme hissi vermektedir. Göstergelere yüklenen anlamlarda tarihselliğin de etkisini göz ardı etmemek gerekir. İnsan atalarının anlam yüklediği göstergeleri hazır olarak bulur. Hazır bulunan bu göstergelerde toplumsal belleğin izlerine rastlanır. Post modern toplumda küreselleşme süreçleri, arttığı ölçüde toplumların, ulus-devletlerin tarihsel belleklerinin gösterge anlamlarının belirlenmesindeki etkilerin silikleşmeye, silinmeye yüz tuttuğu gözlenir. Post modern nitelikli göstergelerde tarihsel boyut ve niteliklerin göz ardı edildiği görülür. Bunun temel nedeni post modern dünyanın gittikçe artan bir hızda zaman açısından tek boyutluluğa doğru yönelmesidir. Post modern dünyanın göstergelerindeki zamansal tek boyut andır. Geçmiş ve gelecek anın içinde erimiş gibidir. Ekranlarda akıp giden göstergeler, anlıktır ve kendi içlerinde geçmiş ve geleceği üst üste çakışmış hâlde barındırmaktadır. Zaten sanal evrende geçmiş ve geleceği ana taşıma olanağı bulunmaktadır; geçmiş ve gelecek anın içinde sıfırlanmıştır. Geleceğe yönelik tasarılar, tahayyüller de göstergeler aracılığıyla sanal ortama taşınabilmektedir. Ekranın önünde bulunan bir kişi, bir süre sonra kendisini ekranın içinde hisseder ve o anı yaşar. Göstergelerin bellekte saklanmasına gerek duyulmaz, çünkü sayısız göstergeler ekranlarda akıp gitmektedir ve insanların büyük bir bölümü sadece göstergeleri algılamakla yetinmektedir. İnsanlar en fazla bir kanaldan diğerine veya bir web sitesinden başka birine geçmekle yetinmektedirler. Bilgisayarların inanılmaz bellekleri insanları düşünmek, bellek oluşturmak zahmetinden kurtarmıştır.

Sanal evrenin sınırsız mekânı küçük bir ekrana sığar. Kültür endüstrisi aracılığıyla belirli bir topluma, onun mekânına, tarihine ve kültürüne ait olan otantik bir öğe somut bağlamından çıkarılıp ekrana taşınmaktadır. Gösterge hâline getirilmiş bu kültürel öğeler zaman ve mekân bağlamından kurtularak akışkan durumuna gelmektedir. Bu öğeler kendi özgün kültürel bağlamından sökülüp çıkarılarak başka yapılarıdaki farklı öğelerle eklemlendirilebilmektedir. Sanal evrenler aracılığıyla kültür endüstrisi, tarihselliği ve geleceği talan ederek ve hatta alt üst ederek her şeyi ana taşır. Böylece özgün kültür öğeleri şeyleştirilmekte, kullanılmakta ve paraya dönüştürüldükten sonra unutkanın çöp kutusuna atılmaktadır.

Tarihselliği ve kültürel bağlamı hiçe sayan kültür endüstrisi uçuşan, akışkan hâlde gelen öğeleri keyfi olarak birleştirerek popüler kültürü yaratmaktadır. Ekranlarda gösterilen filmlerin büyük bir bölümü popüler kültür ürünleridir. Kültür endüstrisi, küresel ekonomi mantığına uygun olarak sanal ortamda gerçekleştirdiği popüler kültür ürünlerini en kısa zamanda, en ucuza mal ederek büyük yankılar, büyük baskı sayısı, büyük reytingler gerçekleştirmeyi amaç edinmektedir.

Genel çerçevesini çizdiğimiz göstergeler dünyasının gerçekleştiği sanal evrenle ilgili gündelik yaşama geçmiş örnekler sunabiliriz.. Jean Baudrillard'ın belirttiği üzere "olayın ve bu olayın gerçek zamanlı yayınının fazlasıyla birbirine

Önal Sayın

yakınlığı, bir karar verememezlik yaratıyor. Bu durum olayın tarihsel boyutunu alıp götürün ve onun belleğini çalan olayın sanallığını yaratır.” (Baudrillard,2000:129). Olayın kendisi, gösterene, temsil edene taşınırsa, onun tarihselliği ve belleği de ortadan kalkmış olur. Olaylar göstergeler hâline getirilerek sanal evrende dolaşıma sokulmuş olur. Gündelik yaşamımızı saran televizyon, bilgisayar, cep telefonu ekranları, görsel, işitsel, görsel-işitsel afişler, reklâm panoları vb. insanı somut evrenden koparıp sanal evrene taşımaktadır. Elektronik evrende yapılan sörf, zaman ve mekân boyutlarını aşarak insanı sanal evrende istediği yere taşımaktadır; çılgın hayalleri ve dizginlerinden boşalmış beklenti ve umutları harekete geçirmektedir. “Bir isim bunları özetlemektedir: Google. Tek arama motoru olmasından değil, fakat post modern tuvalin tüm ölçüsüz ve özel araştırmalarını simgelemektedir. Sosyal doku, canın istediklerinden, bozguncu fikirlerin, klasik metinlerin, ucuz eşyaların veya indirimli biletlerin, turların vb. araştırılmasından hareketle oluşturulmaktadır. Kısaca internet ortamında doyusıya alışveriş yapılabilir; ürettiği mitolojiyi anlamak için, geriye çekilmek faydasızdır... İnternet ortamında bir kelimeye ne denli yakından bakılırsa, onun size o denli uzaktan baktığı görülür. Walter Benjamin, ‘Marsilya’da Afyon’ adlı kitabında söz ettiği bu alıntıyla mekân kavramının ne denli altüst olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu örnekten hareketle sınırsız mekândan söz edilmektedir. Kelimeler, gerçekten de, en basitinden en karmaşığına kadar, kendisinde büyüsel bir gücü tutmaktadır. Böylece, onlara yakından bakarak, onların da bize uzaktan bakmalarını sağlayarak, onlar kanatlandırılmaktadır. Bu zihnimizi hafifletmektedir. Bu uçmamıza yardım etmektedir (Maffesoli,2008:81-82). Sanal ortamdaki mekânın sınırsızlığı, insanı da içine alarak, sınırsız özgürlük duygusu veya yanılsamasını sağlamaktadır. İnsanın etten kemikten arınarak sanal ortama girmesini sağlayan internet ağları, otoyolları zihnin ve bedenin uyuşmasına da yol açmaktadır.

Sanal evren sadece somut evrenin temsillerinden hareketle değil, aynı zamanda tahayyül (imgelem) dünyamızda oluşturduğumuz tözsüz yaratmalar, düşler ve hayallerden yola çıkarak da oluşturulmuş göstergelerden meydana gelir. Bu yollar izlenerek modernliğin yok ettiği şiirsellik, kutsallık, mitsellik, düşselliğin post modernlikle yeniden keşfi söz konusu olmaktadır. Max Weber’in dile getirdiği modernlikle “sihrin bozulması” ifadesi, post modernlikle “sihrin tuttuğu” biçimine dönüştürülebilir. İnsanın modernlikle birlikte yitirdiği tahayyülün ürünleri olan mitleri, sihirselliği, düşselliği bu yolla yeniden keşfetme olanağı doğdu. Usun egemenliğini kısmen azaltarak tahayyülün kapılarını aralayan insan, somut ve ussal olan dünyanın hapishanesinden kurtuldu. İnsanın somut ve sanal yönleri bulunan yeni sosyal dünyası daha da zenginleşti.

Senli benli olunan, uyuşturucu etkisi bulunan bu tuval (internet), düşlere, fantezilere, gerçek olmayan acayip görüntülere kaynaklık etmekte ve yol açmaktadır. Tüm mitolojilerin kaynağı da düşlerden, fantezilerden, hayal ürünü varlıklardan oluşmaktadır. Max Weber’in dediği gibi gerçek sadece

Yeni Dünya Düzeni: Gerçekten Sanala

gerçek olmayana göre anlaşılabilir... Günümüzde de buna benzer bir durum söz konusudur. Sanal, inkâr edilemez bir gerçeği yapılaştırmaktadır (Maffesoli,2008:85). Modern düşünürler olarak saydığımız Sigmund Freud ve Karl Marx'a göre gerçek olmayanlar, soyut olanlar ve düşler özünde gerçeğin farklı biçimlerdeki yansımalarıdır. Tersine post modern anlayış doğrultusunda, yorumlamacı yöntemde, göstergebilimde sanal dünyayla ilgili olan göstergeler, gerçeğin inşasının temelini oluşturmaktadır.

İnternet yaşamın her alanına girmeye başladı; özellikle de iş dünyası için kaçınılmaz, etkili bir aygıt hâline dönüştü. Tüm dünyaya yayılmış uluslar üstü şirketlerin örgütlenmesinde, üretimde, pazarlamada internetin oynadığı rol gittikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Bilimsel, dinsel, sanatsal, felsefî, edebî fikirlerin ve düşüncelerin dünyadaki yayılımında internet ağıları belirli olmaya başladı. Küresel sosyal hareketlerin örgütlenmesi, yürüyüş ve gösterilerin gerçekleştirilmesi büyük ölçüde internet ortamında gerçekleşmektedir. Erotik, pornografik siteler ve arkadaşlık siteleri bu konulara ilgi duyanları bir araya getirmektedir. Hegel, gazetenin okunmasında modern insanın sabah duasını görüyordu. Sabahtan yatana dek defalarca internete bağlanmak gereksinmesini duyan günümüz insanı, kutsal ayinleri yerine getirdiği hissini mi taşıyor?

“İnternet’in işi gücü, özgür zihinsel bir uzamı, bir özgürlük ve keşif uzamının simülasyonunu gerçekleştirmektedir (görüntü hâline getirmektedir). İnternet sadece saymaca bir uzam sunar; işlemci bu uzamda, belli öğelerle kurulu sitelerle, belirlenmiş kodlarla karşılıklı etkileşimde bulunur... Elektronik ve bilişim yoluyla gerçekleşen etkileşim, bir uyuşturucu kadar baş dönmesi yaratır... Bilgisayarlar sadece etkileşimci bir ilişki hâlinde değiliz, aynı zamanda dokunur dokunmaz diyalog hâlinde ve içsel duyumsal bir ilişki içindeyiz. Kendimiz bizzat ekranın dış plazmasıyız. Bu nedenledir ki sanal görüntü ve beyin kuluçkada iken, bilgisayarları etkileyen kusurlar kendi bedenimizin yanlışları gibidir... Sanallık nesnelere olan başvuruyu gizlice ortadan kaldırır. Her şeyi size verir, ama aynı zamanda, kurnazca da her şeyi sizden saklar.” (Baudrillard,2000:131-132). Bilgisayar teknolojisinin gelişmesi, hacim olarak daha küçük, fakat kapasite olarak daha büyük bilgisayarlar geliştirildi, hatta çok işlevsel bilgisayar bazlı makineler üretildi. Çok işlevselci bu makineleri insanlar yanlarında taşımaya ve onları bedenlerinin bir organı olarak değerlendirmeye başladılar. Çok işlevsel bir cep telefonu, insanın birçok organından daha önemli konuma geldi. Sabah işe giderken trende, otobüste, gemide insanlar oturur oturmaz bilgisayarlarını ve cep telefonlarını açıp birçok kişiyle iletişime girerek işlerini yapabilmekte ve sorunlarını çözebilmektedirler; bu insanlar için çevresindeki diğer insanlar, nesneler, dışarıdaki doğanın hiçbir anlamı yoktur, varlık olarak orada olmalarına karşın. Sanal evrenle çok fazla içli dışlı olanların, somut evrenin yerine sanal evreni ikame ettikleri veya sanal evreni, Baudrillard’ın deyişiyle “üst gerçeklik” olarak kabullendikleri görülür.

Sonuç olarak sanal evren küresel dünyada insanların gündelik yaşamlarını çepeçevre sarmıştır, sosyal yaşamın büyük bir bölümünü işgal

Önal Sayın

etmiştir. Sanal evreni anlamanın yolu, gösterge bilimine başvurmaktır. İlk önce somut evrenin nesneleri gönderenler olarak zihnimize kavramların oluşmasına yol açar. Bu kavramlar, içinde yaşadığımız kültürün etkisiyle de, zamanla üzerlerinde sosyal olarak uzlaşmış bağımsız öğeler hâline gelir; daha doğrusu insanların iletişimde gönderenler konumuna gelir; bu aşamadan sonra insanın somut dünyayla ilişki kurması asgari düzeye düşer. İletişim içinde olan bir kişinin söylediği bir sözcüğün göndereni temsil ettiği dışımızdaki nesne değil, hitap ettiği kişinin belleğindeki kavramdır. Örneğin ağaç sözcüğünün göndereni, gözümüzle gördüğümüz ağaç değil hitap edilen kişinin sahip olduğu ağaç kavramıdır. Kültürün taşıyıcısı olan dil ve içerdiği kavramların tarihsellikleri vardır, kuşaktan kuşağa geçerek oluşmuştur. Kavramların oluşmasında dışımızdaki nesnel dediğimiz evren kadar, tahayyülümüzün ürünü olan tözsüz evrenin de etkisi vardır. Bir ses, resim, sözcük, metin, imge vb. algılandığında zihindeki kavramla ilişkilendirilerek ve bazen yorum da eklenerek göstergelere ulaşılır. Tarihin ilksel dönemlerindeki insanlar genellikle dışımızdaki somut nesnelere göndermeler yaparak iletişim kurmuşlardır. Antik Mısır'da rastladığımız hiyeroglif yazılar doğrudan dışımızdaki nesne ve varlıkların resmini yapma temeline dayanıyor. İlksel diller genellikle somut evrenle kurulan doğrudan bağlarla inşa edilmişlerdir. Günümüz insanı gittikçe somut evrenden uzaklaşmakta ve zihinsel olarak oluşturduğu göstergeler aracılığıyla iletişim kurmaktadır. Göstergeler aracılığıyla düz anlamlar, yan anlamlar, eğretilmeler tesis ediliyor. Barthes'e göre: "Gösterge dizgeleri yan anlamsal kotlar olan kültürel değerlerle ya da ideolojilerle eklenirler. Bunlar, Saussure'ün sandığından daha zengin anlam yapıları üretir. Yan anlamın ya da ikincil dereceli göstergelerin önemi toplumsal gösterge bilimin temelini oluşturur (Gottdierer,2000:31). Toprağa yerleştikten sonra oluşturulan kültür ve uygarlıklarda çoğunlukla somut alt yapı öğeleri, soyut üst yapı öğelerini belirliyordu. Günümüzde durum tersine döndü: Soyut göstergeler dünyası somut evreni gittikçe daha fazla bir biçimde dönüştürüyor, değiştiriyor ve belirliyor. Karl Marx'ın "alt yapı üst yapıyı belirler" savından ziyade, Louis Althusser'in belirtmiş olduğu "üst yapı belirli bir özerkliğe sahiptir" sözü günümüzde daha geçerli hâle geldi ve hatta üst yapının alt yapıyı belirlemesi daha fazla ağırlık kazandı. Ulus-devletlerde ulusal kültürün herkes tarafından içselleştirildiği öngörüldüğü için iletişim esnasında kavramlara yüklenen anlamların ve yorumların aynı olduğu düşünüldüğünden herhangi bir sorunun çıkmayacağı gizil bir biçimde iddia ediliyordu. Ayrıca pozitivist bilim anlayışı çerçevesinde "meta dil" olarak görülen pozitivist bilim dilinin ve içerdiği kavramların bütün bilim insanları tarafından aynı şekilde anlaşıldığı kabul edilmiştir. Günümüz küresel dünyasında ulus-devletlerin baskı örtüsünün aralanması dinsel, bölgesel, yerel veya etnik grup ve cemaatlerin, azınlıkların farklı kültür ve dillerin gündeme gelmesi, canlandırılması çokluğun, kültürel çeşitliliğin yeniden yaşama geçmesine yol açtı. Pozitivist bilim anlayışının yerine post modernci bilim görüşlerinin geçmesi dünyadaki bilim insanlarının da anlaşmasını zora soktu. Çok-uygarlıklar, çok-kültürlülük, çok-dillilik ve hatta çok-

Yeni Dünya Düzeni: Gerçekten Sanala

bilimlilik anlayışları şu anda dünyayı bir karmaşaya veya bilinemezliğe götürmekte ve insanlar arasındaki iletişim ve diyalogların kurulmasını zorlaştırmaktadır. Bu geçiş döneminden sonra dünyada konumuzla ilgili ne gibi öngörülerde bulunabiliriz. Yakın gelecekte, geçici bir süre için çoklu bir dünya oluşabilir. Çok homojen, ulus- devletlere göre daha küçük ve sınırlı topluluklardan oluşan bir dünyayla karşılaşılabilir. Her topluluğun kendine özgü kültürü, dili, inancı ve kimliği olabilir. Bu öngörü doğru olursa aşırı parçalanmış ve bölünmüş bir dünyaya gidilmiş olacaktır. Dünyadaki uygarlık, etnik, dinsel çatışmalar parçalanmış bölük pörçük bu dünyanın habercisi olabilir. Bu aşamadan sonra gelebilecek ikinci bir görüş ise parçalanmış, güçsüz ve dirençsiz bu topluluklardan bir hamur yaparak küresel boyutta, tek bir siyasal erkin çerçevesinde, aynı uygarlığın, kültürün, dilin egemen olduğu bir "dünya toplum devleti"nin inşa edileceği savı içerebilir. Bu dünya toplum devletinin ekonomik yapısı şu anda gerçekleşmiştir. Küresel ekonomi, ulus ötesi şirketler, IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü,"Dünya Devlet Toplumu"nun ekonomik alt yapısını oluşturan temel kurumlar olarak görülebilir. Üçüncü bir alternatif olarak ise bir yanda küreselleşmiş gelişmiş toplumlar birliği, diğer taraftan parçalanmış, bölünmüş istikrarsız toplum ve toplulukların hep birlikte yaşadığı iki kutuplu bir dünya söz konusu olabilir. Göstergeler konusundaki uzlaşma düzeyi de dünyanın geleceğini biçimlendirebilir: Tüm dünyada göstergeler temelinde uzlaşım sağlanırsa tek "Dünya Toplum Devleti" kurma umudu ufukta görünebilir. Kısaca belirtirsek her şeyin belirli, düzenli olduğu sanılan modernlikten, hiçbir şeyin belirli olmadığı küresellik yolunda yürünmektedir.

Önal Sayın

Kaynaklar

- AKSEREN, Fatma Erkmen 2005, *Gösterge Bilimine Giriş*, İstanbul: Multilingual
- BAUDRILLARD, Jean, 2001, *Tam Ekran*, (Çev: Bahadır Gülmez), İstanbul: YKY
- DEBORD, Guy, 2006, *Gösteri Toplumu*, (Çev: Aysen Ekmekçi), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- DURKHEIM, Emile, 1991, *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, Paris: Le livre de poche
- GEUSE, Raymon, 2002, *Eleştirel Teori*, (Çev: Feride Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- GOTTDIERER, Mark, 2005, *Postmodern Göstergeler*, (Çev: Erdal Cengiz, Hakan Gür, Arkan Nur), Ankara: İmge Kitap Evi
- GRASSİ, Valentine, 2005, *Introduction à la sociologie de l'imaginaire*, Paris: Editions érès
- MAFFESOL, Michel, 2008, *Iconologies*, Paris: Editions Ablin Michel
- MORIN, Edgar, 2007 *Vers l'abîme?* Paris: Editions de L. Herne
- TAYLOR, Charles, 2006, *Modern Toplumsal Tahayyüller*, İstanbul: Metis
- TOURAINE, Alain, 1992, *Critique de la modernité*, Paris: Librairie Arthème Fayard
- WAGNER, Peter, 1996, *Modernliğin Sosyolojisi*, (Çev: Mehmet Küçük), İstanbul: Sarmal Yayınevi
- WOLTON, Dominique, 2003, *L'autre mondialisation*, Paris: Editions Flammarion